

УДК 330.35

А. О. Сітковська,

к. е. н., доцент, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.1.10

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

A. Sitkovska,

Ph.D., assistant professor, Dnepro State Agrarian and Economic University

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Досліджено сучасний стан виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Україні. Проведено динаміку виробництва валової продукції в цілому, а також основних видів продукції тваринництва і рослинництва. Розкрито загальні тенденції розвитку виробництва продукції рослинництва та їх аналіз за різними секторами. В галузі тваринництва розкрито стан кожної з підгалузей (скотарство, птахівництво, свинарство) та визначено вплив на них різноманітних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Встановлено, що найбільш проблемним сегментом нині залишається виробництво продукції галузі скотарства, яке є низькоефективним і сконцентроване в господарствах приватного сектора. Визначено, що досягнення аграрного сектору в цілому є позитивними та його ресурсний потенціал дозволяє нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції, водночас є багато системних перешкод в його розвитку. Окреслено основні організаційно-економічних заходів спрямовані на їх подолання за сучасних умов господарювання.

The present state of production of basic types of agricultural products in Ukraine is investigated. The dynamics of production of gross production as a whole, as well as the main types of products of livestock and crop production is conducted. The country's agrarian sector has shown positive dynamics in gross production in recent years, with a clear tendency towards its growth. The general tendencies of development of production of crop production and their analysis on various sectors (economy of the population, agrarian enterprises) are revealed. It was established that the general tendency of the development of this industry was the concentration of agrarian production and a direct correlation between the size of crops and their productivity. In the field of livestock breeding, the state of each of the sub-sectors (cattle breeding, poultry farming, pig farming) and the determined influence on them of various factors of the internal and external environment are revealed. It has been established that the most problematic segment now remains the production of livestock industry, which is low efficient and concentrated in private sector farms. The analysis of the livestock sector by sectors (households, agrarian enterprises) was conducted. It is determined that the achievements of the agricultural sector as a whole are positive and its resource potential allows to increase the production of agricultural products, but the situation that has developed in the production of agricultural products is not able to make revolutionary qualitative changes in its development, to ensure the solution of socio-economic problems of the village, to realize fully the available natural resource potential of the industry. The problem is caused by sectoral imbalances in agriculture, ineffective use of resource potential, lack of financial resources, non-conformity of production with European standards, etc. The main organizational and economic measures aimed at their overcoming in modern economic conditions are outlined, namely: promotion of exchange trade, stimulation of attraction of domestic and foreign investments, state support to export-oriented agricultural producers.

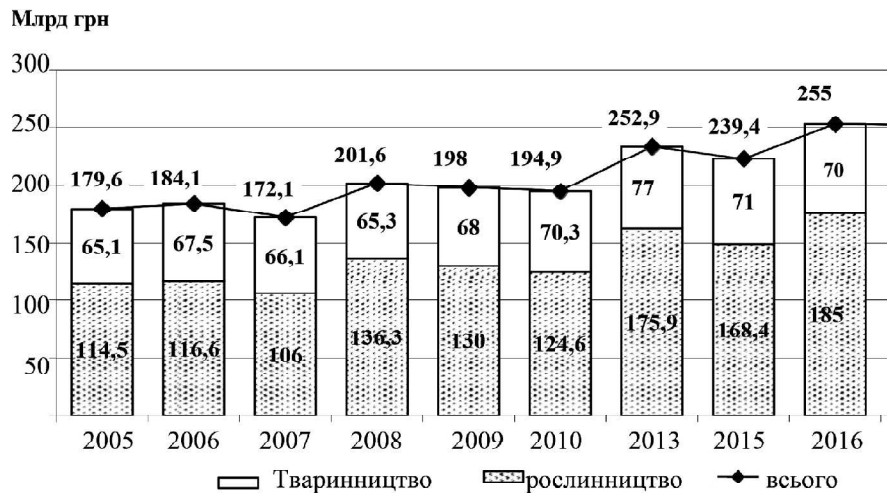
Ключові слова: валова продукція, сільське господарство, виробництво, сільськогосподарська продукція.

Key words: gross output, agriculture, production, agricultural products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство визначає розвиток економіки України, міцно утримує провідні позиції в формуванні ВВП країни, забезпечує її про-

довольчу безпеку, формує експортний потенціал. Однак обсяги виробництва переважної кількості підприємств галузі не досягають потенціалу своєї потужності. Це пояснюється факто-

Рис. 1. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства у всіх категоріях господарств у постійних цінах 2010 р.

Джерело: [6].

рами як внутрішнього середовища діяльності суб'єктів так і чинниками зовнішнього середовища. Актуальність проблеми визначається не тільки непередбачуваними коливаннями у виробництві сільськогосподарської продукції, а й нестабільною і не завжди високою її якістю, що стримує нарощування обсягів виробництва та знижує конкурентоспроможність. Саме розвиток власного сільськогосподарського виробництва зможе наситити ринок якісною продукцією та забезпечити стабільну господарську діяльність різноманітних суб'єктів господарювання.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження проблем розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, ринку сировини та продукції, структури виробництва присвячено праці таких вітчизняних науковців і практиків: А.Андрійчука, О.М. Бородіної, П.І. Гайдуцького, М. Зубець, П. Саблука, О. Шпикуляка, М. Присяжнюка та інших. Водночас, дія нових геополітичних та соціально-економічних чинників зумовила появу цілої низки проблем розвитку галузі: нестабільність валового виробництва продукції сільського господарства, необхідність диверсифікації ринків збуту продукції, звуження фінансової бази розвитку сільськогосподарських підприємств тощо. Це викликає необхідність проведення оцінки сучасних тенденцій розвитку та обґрунтування комплексу заходів пов'язаних із вирішенням відповідних проблем, зумовлює необхідність подальших досліджень.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є дослідження якісних і кількісних характеристик стану сільськогоспо-

дарського виробництва основних видів продукції в Україні; визначення проблем його розвитку та шляхів їх подолання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективний розвиток аграрного сектору економіки, підвищення його конкурентоспроможності є головними пріоритетами реформування національної економіки і визначає стратегію розвитку держави на перспективу. Водночас процеси, які відбуваються в розвитку аграрного виробництва, мають свої особливості і відображають правові, ресурсні, технологічні, фінансові умови його здійснення [3]. Повільність змін у земельній реформі, в нарощені масштабів інноваційної діяльності (технології виробництва, засобах праці, породах тварин, сортах рослин, добривах), формах організації та управлінні аграрним виробництвом, привабливості аграрних підприємств для внутрішніх і зовнішніх інвесторів відбуваються на фоні організаційно-правових змін в аграрному секторі.

Аграрний сектор економіки країни останніми роками демонстрував позитивну динаміку у виробництві валової продукції (рис.1).

Так, у 2005 р. відносно 2016 р. валове виробництво сільського господарства у всіх категоріях господарств зросло на 75,4 млрд грн або на 42 %, у тому числі обсяги виробництва у рослинництві — на 70,5 млрд грн або на 61,6%, у тваринництві — на 4,9 млрд грн або на 7,5 %.

У валовому виробництві тваринництва галузь за останнє десятиліття істотних коливань не відбулося. Виробництво валової продукції сільського господарства у деякі періоди (2007 р., 2009 р.) знижувалося за рахунок переважно

Таблиця 1. Виробництво основних видів продукції рослинництва в Україні, тис. т

	2005	2007	2009	2010	2013	2014*	2015*	2016*	2017*
Зернові та зерно-бобові культури	38016	29295	46028	39271	63051	63859	60126	66088	61917
Цукрові буряки (фабричні)	15468	16978	10067	13749	10789	15734	10331	14011	14882
Соняшник	4706	4174	6364	6772	11051	10134	11181	13627	12236
Картопля	19462	19102	19666	18705	22259	23693	20839	21750	22208
Овочі	7295	6835	8341	8122	9873	9638	9214	9415	9286
Плоди та ягоди	1690	1470	1618	1747	2295	1999	2153	2007	2047

* Без урахування окупованої території АР Крим та м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.
Джерело: [6].

Таблиця 2. Виробництво основних видів продукції тваринництва в Україні

	2005	2007	2009	2010	2013	2014*	2015*	2016*	2017*
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	1597	1912	1917	2059	2389	2360	23230	2324	2318
у тому числі: яловичина та телятина	562	546	454	428	428	413	384	376	364
свинина	494	635	526	631	748	743	760	748	736
м'ясо птиці	497	689	894	954	1168	1165	1144	1169	1185
Молоко, млн т	13,7	12,3	11,6	11,2	11,5	11,1	10,6	10,4	10,3
Яйця, млн шт.	13046	14063	15908	17052	19615	19587	16783	15100	15506
Вовна, тис. т	3,2	3,4	4,1	4,2	3,5	2,6	2,3	2,1	2,0

* Без урахування окупованої території АР Крим та м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.
Джерело: [6].

рослинницької галузі як наслідок зменшення валових зборів основних сільськогосподарських культур.

Стосовно виробництва в окремих сільськогосподарських галузях, то у рослинництві протягом 2005—2017 рр. виробництво основних сільськогосподарських культур збільшилось майже по усім видам (табл. 1).

Так, виробництво зернових і зернобобових культур у 2017 р. зросло на 62,9 % (239 тис. т) порівняно з 2005 р.; соняшнику — у 2,6 рази (7530 тис. т); картоплі — на 14,1 % (2746 тис. т); овочі — на 27,3% (1991 тис. т); плодів та ягід — на 21,1 % (357 тис. т) відповідно. Валовий збір цукрових буряків (фабричних) зменшилося на 3,8 % (586 тис. т).

Загальною тенденцією сучасного етапу розвитку стала концентрація аграрного виробництва, встановлений прямиий зв'язок розмірів посівних площ з їх продуктивністю (на що впливає економічний і технологічний потенціал підприємства), а також обсягів продажу сільськогосподарської продукції з вищими показниками рентабельності і продуктивності діяльності виробників [2].

За період ринкових трансформацій, який супроводжувався скороченням обсягів сільськогосподарського виробництва адаптивнішими до змін виявилися малі господарства населення, частка продукції яких в її загальному обсязі зросла з 29,6 до 61,6 % на кінець 2000 р., але з початку століття сільськогосподарські

підприємства поступово відновлювали свій статус лідерів. Хоча при цьому слід зазначити, що це нарощення відбулося переважно за рахунок товарних високорентабельних культур — зернових і технічних. Так, у 2017 р. аграрними підприємствами було вироблено 77,4% зернових і зернобобових культур, 95,6% цукрового буряку та 86,6% — соняшнику, при цьому господарствами населення було вироблено: картоплі — 98,1%, овочів — 85,5%, плоди — 83,7%.

Вітчизняна галузь тваринництва не показує таких результативних показників як рослинницька, водночас має значні резерви та перспективи розвитку, реалізація яких можлива в результаті подолання проблем в аграрному секторі економіки [4]. Виробництво основних видів продукції тваринництва наведено в таблиці 2 відображає складну ситуацію, яка складається в її окремих підгалузях.

За 2005—2017 рр. зросло виробництво м'яса (у забійній вазі) — на 45,1 % (721 тис. т), у т. ч. свинини — на 49,0 % (242 тис. т), м'яса птиці — у 2,4 рази (688 тис. т); яєць — на 18,8% (2460 млн шт.). Тобто, найефективніше розвивається виробництво продукції птахівництва, що характеризується відсутністю суттєвих проблем щодо якості, збуту чи експорту продукції.

Найбільш проблемним сегментом нині залишається виробництво продукції галузі скотарства, яке є низькоефективним і сконцентроване в господарствах приватного сектора. Так, за період дослідження виробництво м'я-

са яловичини й телятини знизилось на 35,2 % (198 тис. т), молока — на 24,8 % (2,6 млн т). У зв'язку з урахуванням світових тенденцій, орієнтація на потреби споживчого ринку є складним, проте стратегічно важливим питанням [1].

Якщо розглянути структуру виробництва основних видів продукції тваринництва, то дисбаланс між виробниками — сільськогосподарські підприємства і господарства населення все ж таки існує. Так, у 2017 р. сільськогосподарські підприємства в структурі виробництва м'яса у забійній масі займають 64,0%, а господарства населення виробляють 73,0% молока, 87% вовни. Виробництво яєць цих категорій майже однакове 53,9% у підприємств, 46,1% виробляється в господарствах населення. Отже, на сьогодні найбільш проблемною залишається галузь скотарства, яка поки що залишається в межах приватного сектору виробництва. Таку ситуацію можна обґрунтувати з ринкових позицій, а саме в умовах зменшення купівельної спроможності населення яловичина не є основним видом споживання м'яса, і відповідно для товаровиробника не є пріоритетною галуззю, крім того вона є високозатратною і неефективною.

Як бачимо досягнення аграрного сектору в цілому є значними і позитивними, ресурсний потенціал дозволяє нарощувати валове виробництво сільськогосподарської продукції, водночас підвищуючи показники її якості і безпечності, посилювати експортний потенціал галузі. Цьому сприяють і спроби залучити у сільське господарство реального інвестора, що призвели до формування нового корпоративного аграрного устрою, який, на думку експертів, можна вважати специфічним порядком організації великомасштабного аграрного виробництва на основі концентрації землі, горизонтальної і вертикальної інтеграції виробництва [7]. В умовах сьогодення корпоративний сектор в агропромисловому виробництві представлено потужними горизонтально та вертикально інтегрованими структурами, що мають високий рівень капіталізації. Однак нині ситуація, яка склалася у виробництві сільськогосподарської продукції не спроможна зробити революційних якісних змін у своєму розвитку, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем села, реалізувати повною мірою той наявний природно-ресурсний потенціал, яким володіє галузь.

Цьому заважає низка системних ряд проблем, які не вдалося подолати протягом трива-

лого періоду реформування сільськогосподарської галузі, головними з яких є:

галузева незбалансованість сільського господарства, суттєве переважання у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції або великих, або дрібних товаровиробників.

неефективне використання ресурсного потенціалу аграрного сектору;

дефіцит фінансових ресурсів для стабільного ведення господарської діяльності сільськогосподарських виробників, зокрема, через брак інвестиційних коштів, важкодоступність кредитів банків, а також низький рівень державної підтримки сільського господарства;

невідповідність української сільськогосподарської продукції європейським стандартам є суттєвою загрозою розвитку вітчизняного агропродовольчого сектору, оскільки стримує постачання продукції на ринки країн ЄС на період запровадження всіх необхідних технічних регламентів і отримання сертифікатів відповідності, призводить до зниження дохідності вітчизняних малих і середніх сільгоспідприємств, а також до послаблення конкурентних позицій на внутрішньому ринку окремих видів української продукції порівняно з європейською, яка вже відповідним чином сертифікована;

недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури на селі та низька якість життя сільського населення порівняно з міським, що зумовлює втрату працюючими інтересу до ефективної праці та отримання стабільних і достатніх доходів за місцем проживання [5].

Аграрна галузь нашої держави потребує подальшого розвитку, подолання наявних проблем та стримуючих факторів і недоліків. Враховуючи те, що значна частина продукції рослинництва і тваринництва, особливо трудомістська і високозатратна, виробляється приватними господарствами населення, доцільно провести ряд організаційно-економічних заходів, які пом'якшили наявні проблеми, а саме:

спрямувати державну допомогу на підтримку виробників конкурентоспроможної продукції, що є перспективною в плані експорту;

сприяння розвитку біржової торгівлі з охопленням дрібних товаровиробників продукції;

стимулювання залучення внутрішніх і іноземних інвестицій у сільське господарство з метою розширення постачання продукції на внутрішній і зовнішній ринки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження висвітлило стан виробництва сільськогосподарської продукції та показало, що виробництво в галузі рослинництва зростає, не відрізняється стабільним розвитком галузь тваринництва. При цьому слід відзначити, що виробництво трудомісткої і високозатратної продукції здійснюється переважно в приватному секторі, а сільськогосподарські підприємства спеціалізуються на високорентабельних видах сільськогосподарської продукції.

Для зміни ситуації та збалансування виробництва необхідно здійснити комплекс організаційно-економічних заходів направлених на подолання системних перешкод в галузі. Розуміння ситуації щодо конкурентоспроможності виробництва окремих видів продукції, професійний аналіз ринку з метою чіткого планування обсягів виробництва з метою забезпечення внутрішніх потреб споживачів та конкурентні позиції на зовнішніх ринках дадуть можливість виробникам розвиватися.

Література:

1. Вініченко І.І. Ключові чинники впливу на конкурентоспроможність аграрних підприємств / І.І. Вініченко, Ж.В. Крючкова // Економіка і держава. 2017. — № 4. — С. 32—37.
2. Власенко І. Стан виробництва і споживання м'яса в Україні / І. Власенко, В. Власенко, Г. Лояніч // Товари і ринки. — 2016. — № 2. — С. 21—29.
3. Гончаренко О.В. Інституціональне середовище інноваційного розвитку агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / О.В. Гончаренко // Ефективна економіка. — 2014. — № 5. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
4. Кадирус І.Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають [Електронний ресурс] / І.Г. Кадирус // Ефективна економіка. — 2014. — № 5. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
5. Масляєва О.О. Визначення чинників, які впливають на економічну стійкість підприємств / О.О. Масляєва, М.Д. Гіда // Науковий вісник Херсонського державного університету. — Серія Економічні науки. — Херсон, 2016. — Вип. 21. Ч. 2 — С. 65—68.
6. Русан В.М. Проблеми розвитку аграрного виробництва в Україні і перспективні напрями використання аграрного потенціалу держави для підвищення рівня продовольчої безпеки [Електронний ресурс] / В.М. Русан // Економіка. — № 55. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrarne_vuobnustvo-07e8a.pdf

[gov.ua/content/articles/files/agrarne_vuobnustvo-07e8a.pdf](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrarne_vuobnustvo-07e8a.pdf)

7. Сільське господарство України: Статистичний збірник / За ред. О.М. Прокопенко. — К.: Держстат України, 2018. — 249 с.

8. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Геєця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — К., 2012. — 56 с.

References:

1. Vinichenko, I.I. and Kriuchkova, Zh.V. (2017), "Key factors influencing the competitiveness of agrarian enterprises", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 32—37.
2. Vlasenko, I. Vlasenko, I.V and Loianich, H. (2016), "State of production and consumption of meat in Ukraine", *Tovary i rynky*, vol. 2, pp. 21—29.
3. Honcharenko, O. V. (2014), "Institutional environment of innovative development of agro-industrial production", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 10 Nov 2018).
4. Kadyrus, I.H. (2014), "Competitiveness of the enterprise and factors influencing it", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 9 Nov 2018).
5. Masliaieva, O.O. and Hida, M.D. (2016), "Determination of factors influencing economic stability of enterprises", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu, Serii Ekonomichni nauky*, vol. 21, no. 2, pp. 65—68.
6. Rusan, V.M. (2015), "Problems of development of agrarian production in Ukraine and perspective directions of using the agrarian potential of the state to increase the level of food security", *Ekonomika*, [Online], vol. 55, available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrarne_vuobnustvo-07e8a.pdf (Accessed 10 Nov 2018).
7. State Statistics Service of Ukraine (2018), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine 2018. Statistical yearbook]*, Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.
8. Borodina, O.M. Heiets', V.M. Hutorov, A.O. and Prokopa, I.V. (2012), *Ukrains'ka model' ahrarnoho rozvytku ta ii sotsioekonomichna pereoriantsiia [Ukrainian model of agrarian development and its socioeconomic reorientation]*, NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2018 р.